

**TARIM ETİĞİ I- ORGANİK TARIM ÇALIŞAN BİR AKADEMİSYENİN GÖRÜŞLERİ
DOĞRULTUSUNDA ENDÜSTRİYEL TARIM UYGULAMALARININ ETİK
SORGULAMASI**

**AGRICULTURAL ETHICS I- ETHICAL INQUIRING OF INDUSTRIAL
AGRICULTURAL PRACTICES IN LINE WITH THE OPINIONS OF AN ACADEMICIAN
WORKING IN ORGANIC AGRICULTURE**

Recep KÜLCÜ

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Tarım Bil. ve Tek. Fak. Tarım Mak. ve Tek. Müh. Böl.,
Isparta/TÜRKİYE

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ABD, Antalya/TÜRKİYE

Şahin FİLİZ

Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Antalya/TÜRKİYE

*Sorumlu yazar e-posta: recepkulcu@isparta.edu.tr

ÖZET

Tarım etiği yayın serilerinin amacı, endüstriyel tarımda tartışılara konu olan uygulamaları etik yönden sorgulamaktır. Tarım, çevre üzerinde canlıları kendisine konu edinen bir faaliyettir. Temel amacı, insanların yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gıda ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. İnsanlık yaklaşık 10 000 yıl önce tarım devrimini gerçekleştirerek toplum hayatına geçmiştir. Ancak tarım devriminden günümüze tarımsal uygulamalar önemli derecede boyut değiştirmiştir. Sanayi devrimi sonrasında endüstriyel tarım uygulamaları başlamıştır. Endüstriyel tarımda; tarım kimyasalları, ıslah ve genetik çalışmaları ve teknik hayvancılık uygulamaları etik tartışılara konu edilmektedir. Tarım konusunda gerçekleştirilecek etik tartışmaların genel etik sorgulamaların yanında çevre ve biyoetik eksenlerde de gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada organik tarım alanında çalışan bir akademisyenin görüşler doğrultusunda bir etik sorgulama yapılması hedeflenmiştir. Çalışmada bir akademisyenin görüşlerinin sunulmasının ötesinde, bu görüşlerden yola çıkarak etik bir tartışmanın oluşturulması amaçlanmıştır.

Bu çalışma Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde hazırlanan “Tarımda Etiğin Yeri” başlıklı doktora çalışması kapsamında üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etik, tarım etiği, endüstriyel tarım

ABSTRACT

The aim of the publication series of agricultural ethics is to inquiry ethical practices in industrial agriculture. Agriculture is an activity that acquires living things on the environment. Its main purpose is to meet the food needs of people in order to continue their vital activities. Humanity started the life of society by carrying out the agricultural revolution about 10 000 years ago. However, since the agricultural revolution, agricultural practices have changed considerably. After the industrial revolution, industrial agricultural practices started. In industrial agriculture; agricultural chemicals, breeding and genetic studies and technical animal husbandry practices are the subject of ethical discussions. Ethical debates on agriculture should be carried out on environmental and bioethical axes as well as general ethical inquiries.

In this study, it is aimed to conduct an ethical inquiry in line with the opinions of an academician working in the field of organic agriculture. In this study, beyond the presentation of the views of an academician, it is aimed to form an ethical discussion based on these views.

This study was produced within the scope of the PhD study titled “The Place of Ethics in Agriculture” prepared in the Philosophy Department of the Faculty of Letters at Akdeniz University.

Keywords: Ethics, agricultural ethics, industrial agriculture.

1. GİRİŞ

Etik, kelime kökeni olarak eski Yunanca'dan gelmektedir ve "karakter" anlamına gelmektedir. Etik kelimesinin eski Yunanca'da karşılığı "ethos" tur. Etik kavramı Latince'de; alışkanlık ve davranış anlamındaki "morality" kelimesine karşılık gelmektedir. Arapça'da "Hulk" kelimesi bu kavramı karşılarken Türkçe'de Arapça kelimedenden türetilmiş ahlak kelimesi kullanılmaktadır (Taş vd., 2005). Etik, felsefede ayrı bir disiplindir ve yukarıdaki tanımlamaların dışında ahlak üzerine düşünmek olarak tanımlanmaktadır. Ahlak kuralları içerirken etik, ahlak üzerine düşünen ve ahlak üreten bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahlak felsefesi kapsamında sistematik sorgulamaya antik çağda ilk olarak Sokrates'te rastlamaktayız. Sokrates (M.Ö. 469-399) kendi ironik yöntemiyle ahlak sorununu ele almıştır. Sokrates öncesinde Homeros (M.Ö. 750-700) ve Hesiodos (M.Ö. 8.yy) da ahlak konusunda yargılarda bulunmuşlardır. Ancak Homeros ve Hesiodos'un ahlak konusundaki düşünceleri büyük oranda dini temellere dayanmaktadır. Antik Yunan felsefecileri Herakleitos (M.Ö. 460-370) ve Demokritos'ta (M.Ö.460-370) yazdıkları fragmantlarda ahlak konusuna değinmişlerdir (Arat, 1979:3). Demokritos, ahlak olanın özerkliğini ilk ortaya koyan düşünür olduğu için kendisinden sonraki tüm Yunan ahlak felsefesini etkilemiştir. Ruhun iyi durumda oluşu (euthymia) ve mutluluk (eudaimonia), Demokritos'la başlayarak tüm Yunan etiğinin omurgasını oluşturmaya başlamıştır. Thales, nasıl felsefenin kurucusu olarak kabul ediliyorsa, Demokritos'ta eudaimonizmin kurucusu olarak kabul edilebilir (Arat, 1979).

Antik Yunanda ahlak felsefesinin başlangıç kavramı "Eudaimonia" olarak görülebilir. Bu kavrama ilk olarak Demokritos'ta (M.Ö.460-370) rastlamaktayız.

Etik, insanların toplumsal ilişkilerinin temelini oluşturan ve toplumsal yaşamı düzenleyen değerleri, normları, kuralları, doğru-yanlış ya da iyi-kötü gibi, ahlakal açıdan araştıran bir felsefe disiplindir (Aydın, 2010). Etik, toplumsal ve iş yaşamında hangi davranış ve kararların evrensel değer ve ölçütlere aykırı olduğunu tartışarak yaşamımızı düzenleyen temel ahlak yasalarının oluşturulması ve güncellenmesi için gerekli bilimsel ve felsefi tartışma zemini oluşturur.

Etik ve ahlak kavramları günlük dilde birbirlerine karışmaktadır. Bazen birbirlerinin yerine de kullanıldığı olmaktadır. Ahlak bireysel, grupsal ve toplumsal düzeyde bir fenomen iken, etik bu fenomeni ele alan ahlak görüşlerini, öğretileri irdeleyip sınıflandıran, farklarını ortaya koyan ve gerektiğinde eleştiren bir felsefe disiplindir. Nikolai Hartman bu ayrımı; "Ahlakların çoğunluğuna karşı etik tek dir" sözüyle ifade etmektedir (Özlem, 2004).

Etiğin farklı türleri bulunmaktadır. Bunlar; betimleyici, normatif ve metaetiktir. Betimleyici etik bilimsel olgusal bir tavrın ahlak alanında uygulanmasıdır. Burada felsefeci gözlemci ve tanımlayıcı pozisyonundadır. Normatif etik neyin iyi neyin kötü olduğunu belirlemeyi hedefler. Metaetik ise etik araştırmanın ve etik düşüncesinin sonucu düzeyidir. Metaetik düşünce ahlak felsefesinde analitik veya eleştirel tavır olarak çağdaş yaklaşımı ifade etmektedir (Cevizci, 2002). Etik teorileri üç eksende şekillenmiştir. Deontolojik etik, ahlaki yükümlülükler ekseninde yaklaşmaktadır. Ödev ahlakı olarak da değerlendirilen bu yaklaşımda, sonuç değil eylemin olması gereken yönüyle değerlendirilmesi önceliklidir. Etik değerlendirmelerde dini referans alan anlayış teolojik etik olarak adlandırılmaktadır ve bu yaklaşım deontolojik bir kuram olarak kabul edilmektedir. Diğer yaklaşım ise teleolojik etik kuramıdır. Bu kuramda eylemin ahlaki değeri sonuçlarına bağlıdır. Aksiyolojik etik de teleolojik etiğe benzer bir yaklaşım içerisindedir. Ancak ondan farklı olarak karakter özellikleri ve eylemlerin sadece sonuca götüren bir araç olarak değerlendirilmediği, asli bir değere sahip olduklarını temel almaktadır.

Çevre etiği, insan ve çevre ilişkilerine etik yaklaşımlar geliştirmeye ve buradan evrensel ahlaki ilkeleri temellendirmeye çalışan bir alandır. Çevre etiği kuramları 3 ana temelde incelenmektedir. Bunlar; İnsan Merkezci (Antroposentrik), Canlı Merkezci (Biosentrik) ve Çevre Merkezci (Ekosentrik) olarak adlandırılmaktadır. İnsan Merkezci (Antroposentrik) yaklaşım Protogoras'ın "insan her şeyin ölçüsüdür" sözünün ruhunda yatan düşünceyle yaklaşmakta ve insanı doğanın efendisi olarak görmektedir (Keleş ve Ertan, 2002). Bu yaklaşımda önemli olan insanların

gereksinimleridir. Canlı Merkezci (Biosentrik) yaklaşım, insan merkezli yaklaşıma tepki olarak diğer canlı varlıklarında değerli oldukları düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Canlı Merkezci (Biosentrik) etiğin öncüsü Aldo Leopold'un "Yeryüzü Etiği" yaklaşımı biosentrik etiği temellendirmiştir (Wilkinson, 2002). Çevre merkezli (Ekosentrik) yaklaşım, canlı merkezli yaklaşıma benzer bir tavır içerisindedir, ancak ondan farklı olarak biyotik ve abiyotik unsurların birbirleri üzerinde tahakküm elde etmesine karşı çıkar (Karakoç, 2004). Çevre etiği kuramları içerisinde son yıllarda ekofemizm yaklaşımı da gelişmeye başlamıştır. Ekofemizm, çevre sorunlarının kökeninde canlıları hiyerarşik olarak sınıflandıran erkek egemen toplum yapısını görmektedir. Ekofeminizme göre erkek egemen toplum yapısı canlıları sınıflandırırken insan merkezci yaklaşmakta ancak insanları da kadın ve erkek olarak ayırarak erkeği kadından üstün görmektedir. Bu nedenle kadınların toplumdaki sorunlarıyla çevre sorunları arasında bir bağ bulunduğunu iddia ederek, bu sorunların birlikte çözülebileceğine savunmaktadır (Çobanoğlu ve Egemen, 2003).

Tarım etiği yayın serilerinin hedefi, endüstrileşen tarım uygulamaları içerisinde etik tartışmalara konu olan uygulamaları farklı yönleriyle inceleyerek felsefi bir sorgulamaya tabii tutmaktır. Bu kapsamda tarım etiği yayın serilerinin birinci yayını organik tarım alanında özel sektör deneyimi de olan bir akademisyenin etik tutumu, çevre etiği yaklaşımı ve tarım etiği alanındaki görüşlerinin analizi üzerine gerçekleştirilmiştir. Tarım etiği yayın serisine organik tarım konusunda çalışan bir akademisyenin görüşleriyle başlanılmasının nedeni, günümüzde toplum içerisindeki önemli bir kitlenin endüstriyel tarım uygulamalarına alternatif olarak organik tarım uygulamalarına işaret etmesidir.

Tarım etiği yayın serilerinin amacı; ilgili çalışma kapsamında bir katılımcıyla röportaj yapıp sadece görüşlerinin analizini yapmak değildir. Asıl amaç; konuyla ilgili bir paydaşın görüşleri doğrultusunda, tarım konusunda akademi dünyasında ve toplumda tartışmalara konu olan uygulamaları kuramsal ve pratik yönleriyle aydınlatmak ve etik bir sorgulamaya tabii tutmaktır.

Günümüzden yaklaşık 10 000 yıl önce insanlık tarım devrimini gerçekleştirerek, avcı-toplayıcı düzenden çıkmış ve toplum yaşamına geçmiştir. İnsanlığın bu devrimi yapması, avcı toplayıcı dönemde gerçekleştirdiği doğa gözlemlerinin ve diğer canlılara göre daha üstün bir zekâ yapısına sahip olmasının sonucudur. İnsanın doğa anlamada kullandığı neden-sonuç bağı, doğanın döngülerini anlamasına ve çevresindeki değişimleri anlamlandırabilmesine neden olmuştur. Bu bakış açısıyla bitkilerin nasıl yetiştirilebileceğini keşfeden insan hayvanları da evcilleştirmeyi başarmıştır. Bu andan itibaren hızla toplum düzenine geçen insan, tarımsal işbölümüne bağlı sosyolojik kurumları oluşturmuştur. İlk tarım imparatorluklarıyla gelişen insan toplulukları, sanayi devrimi sonrasında doğa üzerindeki egemenliğini arttırmıştır. Sanayi devrimine kadar doğanın kuralları içerisinde gerçekleştirilen üretim, tarım kimyasalları, genetik çalışmalar ve makineleşmeyle birlikte farklı bir boyuta girmiştir. İnsan tarım yaparken doğanın kurallarına uymak yerine kendi kurallarını doğaya dayatmaya başlamıştır. Günümüzde olumsuz etkileri daha yakından hissedilen bu yaklaşım aslında insan merkezci çevre anlayışının bir sonucudur. Elbette bilim ve teknoloji, endüstriyel tarımın neden olduğu olumsuzlukları giderme alanında bilgi ve teknoloji üretmeye çalışmaktadır. Fakat bu çalışmalar semptomların tedavisinin ilerisine geçememektedir. Çevre üzerinde verilen hasarların neden olduğu semptomlar hızla artmakta ve etki seviyelerini yükseltmektedirler. Bu nedenle öncelikle insan-çevre ilişkilerinin yeniden konumlandırılacağı ve sonucunda bir zihniyet ve eksen değişikliğini doğuracak etik bir sorgulamanın yapılması gerekmektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Bu teknik; görüşme yapılacak katılımcı belirlendikten sonra, katılımcıyla gerçekleştirilecek görüşmede yöneltilecek soruların genel hatlarıyla belirlendiği fakat belirlenen konular dışında sorularında yönelttiği bir sosyolojik araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Katılımcıya önceden yapılandırılmış sorular sorulurken; bazı konulardaki görüşlerin netleştirilmesi, katılımcının kendi içerisinde çelişkiye düştüğü anlarda bu çelişkinin aşılması, katılımcının uzmanlık alanına göre aydınlatıcı bilgiler sunabilmesi ve uygulayıcının görüşme seyrine göre gerekli gördüğü alanlarda da sorular yöneltilebilir.

Yayın kapsamında organik tarım alanında çalışan bir akademisyen ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcının kimlik bilgileri saktı tutulmak şartıyla, sadece görüşme için anlamlı olan nitelikleri belirtilmiştir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Katılımcının nitelikleri

Katılımcı Kodu	Organik Tarımcı
Katılımcının cinsiyeti	Erkek
Katılımcının nitelikleri	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Katılımcı ülkemizde bir devlet üniversitesinde organik tarım konusunda dersler vermektedir ➤ Organik tarım konusunda akademik yayın ve proje faaliyetlerinde bulunmaktadır. ➤ Katılımcı üniversite akademisyenliği öncesinde, organik tarım firmasında özel sektör tecrübesine sahiptir.
Görüşme Tarihi	02/04/2019

Çalışma kapsamında katılımcıya uygulanmak üzere toplam 57 yarı yapılandırılmış görüşme sorusu hazırlanmıştır. Ayrıca kullanılan yöntemin karakterine uygun olarak, görüşme sırasında farklı sorular da yöneltilmiştir. Çalışma kapsamında kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme soruları Çizelge 2’de gösterilmiştir. Hazırlanan görüşme taslağı; etik tutum, çevreye bakış açısı ve çevre etiği tutumu, ekofemizm, tarım etiği, hayvan refahı ve değerler ile alışveriş tercihleri arasındaki ilişkileri belirleyecek nitelikteki sorulardan oluşmaktadır.

Çizelge 2. Katılımcıya yöneltilen sorular.

Soru Numarası	Katılımcıya yöneltilen soru
1	Bir eylemin ahlaki değerini belirleyen nedir?
2	Size göre bir eylemi ahlaki yönden değerlendirirken o eylemi yapan kişinin niyeti mi önemlidir? Yani bir eylem değerlendirilirken sonucuna değil, evrensel ahlaki ödevde uygun davranılıp davranılmadığına mı bakılmalıdır? Yoksa davranışın sonucu mu öncelikli olarak değerlendirilmelidir?
3	Bir eylemin ahlaki yönden değerlendirilmesinde dini inançların yeri ve önemi ne olmalıdır?
4	Şimdi bir hayali bir olayı anlatıp sizden bu durum karşısında nasıl hareket edeceğiniz konusunda bilgi isteyeceğim. Örneğin kapınıza bir kadın ve bir çocuk gelip evinize sığınmak istediler, belli ki çok korkmuşlar. Siz onları evinize aldıktan sonra eli silahlı bir adam kapıyı çalıp öfkeli bir şekilde o kadın ve çocuğun yerini sorduğunda, nasıl cevap verirsiniz? Doğruyu söyleyip evdeler mi dersiniz yoksa onları korumak için yalan söyleyip evde yoklar mı dersiniz?
5	Bir insanın eylemlerini ahlaki yönden sorgularken sadece o eylemin sonucu veya niyetine değil, kişinin yaşam sürecine ve karakterine göre bütünsel bir değerlendirme yapmak mı gerekir?
6	Hayatın temel amacı mutluluğa ulaşmak mı olmalıdır?
7	İnsan kendisini mutlu ve huzurlu kılacak hazların peşinde koşarak etik bir yaşama ulaşabilir?
8	Bu hazlar sizce kısa süreli para, şöhret ve cinsellik vs. mi olmalı yoksa bilgelik, ahlaklılık, doğaya uygun yaşamak gibi uzun süreli mi olmalı?
9	Çevrenin sizin açınızdan önemi nedir?
10	İnsan çevreyi neden korumalıdır?
11	İnsanlar çevreyi, ona verilen zarar bir şekilde insanları etkileyeceği için mi korumalıdır? Yoksa çevreyi korumak evrensel ahlaki bir ödev midir?
12	İnsanlar inançları çevreyi korumayı emrettiği için mi çevreyi korumalıdır?
13	Dünyadaki her şeyin insanlar için mi var olduğunu düşünüyorsunuz?
14	İnsan-çevre ilişkilerinde merkeze bir veya birden fazla unsuru koymamız gerektiğinde sizce merkezde ne olmalı? İnsan mı? Bütün canlılar mı? Sıcakkanlı canlılar mı? Memeli canlılar mı? Karada yaşayan canlılar mı? Yoksa canlı cansız bütün unsurlar mı?
15	Dini inanışınızla çevre konusunda kendi etik ilkeleriniz ve ahlaki yargılarınız arasında bir çelişki oluşursa hangisine uygun hareket edersiniz?
16	İnsanlar kendi çıkarları için çevre üzerinde değişiklikler yapma hakkına sahip midir?
17	İnsanlar ve diğer canlılar arasında varoluşsal bir bağ olduğunu düşünüyor musunuz?
18	Değeri, insan değeri olarak görmek türsel açıdan ırkçı bir yaklaşım mıdır?
19	Çevre ahlakın kapsamı içerisinde midir?
20	Çevre sorunlarının kökeninde neyin olduğunu düşünüyorsunuz?
21	Çevre sorunlarının nasıl çözülebileceğini düşünüyorsunuz?
22	Kadınların çevre konusunda erkeklere göre daha duyarlı davrandıklarını düşünüyor musunuz?
23	Kadın sorunlarıyla çevre sorunları arasında size göre bir ilişki var mı?
24	Günümüzde uygulanan konvansiyonel tarım yöntemleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

25	Tarımsal üretimde ahlaki ilkeler olması gerektiğini düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız bunlar neler olmalı?
26	Tarım insanın doğaya bir müdahalesidir, insanın böyle bir hakkı var mıdır? Varsa bunun sınırı nereye kadar olmalıdır?
27	Tarımsal uygulamaların ahlaki değerlendirilmesi yapılırken, uygulamanın sonucuna mı bakılmalı yoksa evrensel ahlaki ödeve uygunluk gibi çıkış noktaları veya niyete mi bakılmalı?
28	Tarımda kullanılan kimyasallar hakkında ne düşünüyorsunuz? Hiç kullanılmamalı mı? Uygun dozlarda ve prosedürüne uygun mu kullanılmalı?
29	Sizce dünyada tarım sektörünü küresel şirketler mi yönetip yönlendiriyorlar?
30	Küresel tarım şirketlerinin amaçları ne olabilir?
31	Size göre günümüzde dünyada tarımsal uygulamalarda referans alınan tarımsal kuruluşlar (FAO, Bazı Üniversiteler ve Tarım Ajansları Gibi) küresel şirketlerin etkisinde kalıp yanıltıcı bilgiler veriyor olabilirler mi?
32	Bu şirketlerin daha fazla para kazanmak ve tarımsal üretimi ele geçirerek yönetmek adına, insan ve çevre sağlığını göz ardı ederek, insanların beslenme alışkanlıklarını değiştirdiğini düşünüyor musunuz?
33	Sizce tarım sektörü küresel şirketlerin oluşturduğu bu açmazdan nasıl kurtulabilir?
34	Doğayla dost bir tarım yapılabilir mi?
35	Doğayla dost tarım yapılırsa tarımsal verimlilik azalır ve rekolte düşer bunun sonucunda insanlık açlıkla karşı karşıya kalır düşüncesine katılıyor musunuz?
36	Tarımsal üretimin insan ve çevre sağlığına olan etkilerini göz önünde bulundurduğunuzda "İyi Tarım" uygulamalarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
37	Organik tarım hakkındaki düşünceniz nedir?
38	Tarımsal üretimde ahlakiliğin ölçütleri neler olmalıdır?
39	Tarımda ıslah uygulamaları hakkındaki düşünceleriniz nedir?
40	GDO (Genetiği Değiştirilmiş Organizma) uygulamaları hakkında ne düşünüyorsunuz?
41	GDO uygulamalarıyla geliştirilen ürünlerde daha az kimyasal kullanılacağı ve bu ürünlerin daha sağlıklı olacağı iddiası hakkında ne düşünüyorsunuz?
42	Helal tarım uygulamaları hakkında ne düşünüyorsunuz? Bir tarımsal ürünün helal tarım sertifikasının olması o üretimin ahlaki yapıldığına karar vermek için yeterli midir?
43	Her ne şekilde ve amaçla olursa olsun hayvanların öldürülmesine karşı mısınız?
44	Vejetaryen veya vegan mısınız?
45	Hayvan hakları konusundaki düşünceleriniz nedir?
46	Hayvancılık sektöründe yetiştirilen hayvanlarında sokak hayvanları gibi hakları olduğunu düşünüyor musunuz?
47	Hayvansal ürünler alırken hayvan refahını göz önünde bulundurur musunuz? Örneğin Yumurta veya tavuk ürünleri alırken; salma tavukçuluk, serbest kümes ve kafes tavukçuluğu gibi üretim yöntemleri sizin için önemli midir?
48	Bir reyonda hayvansal ürün alırken bütün besleyici özellikleri, rengi, kokusu tadı aynı olan iki ürün olsa, bir tanesinde ürününü aldığımız hayvan mutlu yaşatılmış diğerinde konvansiyonel uygulamalara göre yaşatılmış olsa, bu sizin için bir tercih nedeni olur mu?
49	Mutlu yaşatılmış bu hayvana ait ürün için fazladan ücret öder misiniz? Cevabınız evet ise en fazla ne kadar oranda fazla ücret ödersiniz?
50	Bir reyonda bitkisel veya hayvansal ürün alırken bütün besleyici özellikleri, rengi, kokusu tadı aynı olan iki ürün olsa, bir tanesinde çevreye duyarlı üretim yapılmış, diğerinde konvansiyonel üretim yapılmış olsa, bu sizin için bir tercih nedeni olur mu?
51	Çevreye duyarlı üretilmiş ürünler için fazladan ücret öder misiniz? Cevabınız evet ise en fazla ne kadar oranda fazla ücret ödersiniz?
52	Bir reyonda bitkisel veya hayvansal ürün alırken bütün besleyici özellikleri, rengi, kokusu tadı aynı olan iki ürün olsa, bir tanesinde insan sağlığına zarar vermeyecek içerikte olduğu belirtilse, diğerinde konvansiyonel üretim yapılmış olsa ve insan sağlığına etkileri konusunda bir bilgi bulunmasa, bu sizin için bir tercih nedeni olur mu?
53	İnsan sağlığına zarar vermeyecek içerikte ürünler için fazladan ücret öder misiniz? Cevabınız evet ise en fazla ne kadar oranda fazla ücret ödersiniz?
54	Hayvanların mutsuz olduğu bir dünyada insanlar mutlu olabilir mi?
55	Hayvanların mutsuzluğunun insanlara gıda yoluyla geçebileceğine inanıyor musunuz?

56	Hayvanların depresyona girdiklerinde salgıladıkları hormonların sindirim yoluyla insana geçmesi ve insanı da aynı şekilde etkileyerek depresyona sürüklemesi riski olduğu tespit edilse, mutlu yaşatılmış hayvanlar için ödeyeceğiniz fazladan ücret miktarını arttırır mısınız? Cevabınız evet ise bu oran ne olur?
57	Görüşme konularıyla ilgili olarak eklemek istediğiniz bir düşünceniz var mı?

Çalışma kapsamında katılımcıdan alınan cevaplar kullanılarak katılımcının, kendisini yakın hissettiği etik kuram ve çevre etiği yaklaşımı belirlenmiştir. Daha sonra bu kuramlar doğrultusunda vermiş olduğu bilgiler analiz edilmiştir. Katılımcıyla ilgili analizler tamamlandıktan sonra, katılımcıdan alınan veriler doğrultusunda günümüzde tartışmalara konu olan uygulamalar hakkında etik bir tartışma gerçekleştirilmiştir.

3. KATILIMCIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN GÖRÜŞMENİN ANALİZİ

Organik Tarımcı kodlu katılımcı, ülkemizde organik tarım konusunda faaliyet gösteren bir bölümde çalışmaktadır. Katılımcı üniversitede faaliyetlerine başlamadan önce organik tarım alanında özel sektörde deneyim kazanmıştır. Hem ziraat mühendisi unvanına sahip olması, hem de organik tarım konusunda faaliyet gösteriyor olması çalışma açısından kritik öneme sahiptir. Çünkü organik tarım; özellikle son yıllarda tarım etiği tartışmalarında, endüstriyel tarım uygulamalarında eleştirilere konu olan bazı yöntemlerin kullanılmadığı alternatif bir tarım sistemi olarak sunulmaktadır.

Organik Tarımcı, etik yaklaşımı belirleme amacıyla sorulan sorularda öncelikle teleolojik bir yaklaşım sergilerken, sonradan bir eylemin değerlendirmesinde net bir şekilde sonuç değil niyet veya çıkış noktası önemlidir diyerek deontolojik bir bakış açısına sahip olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra dini inancının ahlaki değerlendirmede ağır bastığını ifade ederek, deontolojik ve teolojik bir etik yaklaşıma sahip olduğunu göstermiştir. Fakat dördüncü soruda kendisine yöneltilen örnek karşısında sonuç odaklı teleolojik bir yaklaşım sergilemiştir. Bu durum katılımcının her ne kadar deontolojik-teolojik bir bakış açısını benimsese de, bir canlının yaşamı söz konusu olduğunda teleolojik etik yaklaşımına uygun davranışları da tercih edebileceğini göstermiştir. Katılımcı bu çelişik durumu, beşinci soruda aksiyolojik bir yaklaşımı ifade eden cevap vererek çözmeye çalışmıştır. Sorulan sorulara verilen cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde katılımcının aksiyolojik ve teolojik bir etik yaklaşımı benimsediği ortaya çıkmaktadır.

Katılımcı görüşmede hayatın temel amacının mutluluk olduğunu, insanın kendisini tanıyarak ve hayatını doğru yönlendirerek mutluluğa ulaşabileceğini ve insanı mutlu edecek hazların para, şöhret ve cinsellik gibi kısa süreli hazlar değil, tüm yaşama yayılmış uzun süreli mutluluk veren hazlar olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda etik yaklaşımının eudaimonist ve uzun süreli hazları temel alan yapıda görülmektedir.

Katılımcının çevre konusundaki görüşleri değerlendirildiğinde; çevreye önem verdiği, çevreye önem vermesinin temel nedeni olarak; çevreye verilen zararın, insanların yaşamına olumsuz etkileri olacağı düşüncesinin olduğu görülmektedir. Bu kapsamda çevre konusundaki yaklaşımının teleolojik olduğu görülmüştür. Ancak görüşlerini biraz daha netleştirici bir soru sorulduğunda çevreye verilen zararın insanlara değil tüm canlılara zarar vereceğini ifade ederek “canlı merkezli” bir çevre etiği yaklaşımına yakın olduğunu göstermiştir, on dördüncü soruya verdiği cevapta canlı ve cansız unsurların merkezde olduğu “çevre merkezli” bir etik anlayışına uyan düşünceler ifade etmiştir. Ancak on dördüncü sorudan sonra görüşlerini derinleştirmek için sorulan sorularda, insanı diğer canlılardan üstün gördüğünü net bir şekilde açıklamıştır. Bu durum; her ne kadar canlı veya çevre merkezli bakmaya çalışsa da, insanı doğada hiyerarşik olarak diğer canlılardan üstün gören bir düşünceye sahip olduğunu göstermiştir. Katılımcı on beşinci soruya verdiği cevaplarda çevreye bakış açısında teolojinin büyük bir etkisi olduğunu; “Dini açıdan yasaklanmışsa dini kurallara uyarım. Sonuçta Allah’ın bir hesabı vardır doğru olan odur” ifadesiyle net bir şekilde dile getirmiştir.

Katılımcı çevreyi ahlakın kapsamı içerisinde görmektedir, çevre sorunlarının çözümü için insanların çevreye çıkar eksenli bakış açılarını değiştirmeleri gerektiğini söylemiştir. Bu noktada insanların kendilerini doğanın efendisi olarak görmelerinin çevre sorunlarının temelini oluşturduğunu söylemiştir. Bu düşünce önceki sorularda insanı çevrenin diğer unsurlarından üstün görmesiyle çelişik bir yapı oluşturmaktadır. Aslında bu durum toplumda yaygın olan bir çelişik türüdür. Bu çelişikler insanların çevre sorunlarının kaynağı, çevre ve insan ilişkileri ve çevre etiği konularında yeterli araştırma yapmamaları, sadece güncel sorunlara yönelmeleri ve yeteri kadar akıl yürütmelerde bulunmamalarından kaynaklanmaktadır.

Katılımcı; önce insanın çevre üzerinde değişiklikler yapma hakkına sahip olmadığını ifade etmiş fakat kendisine tarım örneği hatırlatılınca, insanın yaşaması için tarım yapması gerektiğini ve insanın bu nedenle çevre üzerinde değişiklikler yapabileceğini söylemiştir. Katılımcının on altı ve on sekizinci sorulara vermiş olduğu yanıtlar derin ekolojik düşünceye mesafeli olduğunu göstermektedir.

Katılımcı kadınların çevre konusunda erkeklerden daha duyarlı olduklarını düşünmekte ve çok net olmasa da kadın sorunlarıyla çevre sorunları arasında bir ilişkinin olabileceğini düşünmektedir. Bu kapsamda ekofeminist düşünceye yakın bir görüş bildirmiştir.

Katılımcının görüşmede özellikle önceden yapılandırılmamış sorulara verdiği cevaplardan çevre etiği yaklaşımının; teleolojik, insan merkezli ve teolojik etkiler altında olduğu görülmüştür.

Organik Tarımcı, yaklaşık 19 yıldır ziraat mühendisi unvanına sahip katılımcı olarak; endüstriyel tarım yöntemlerinin küresel firmaların tamamen çıkar amacıyla oluşturdukları ve toplumlara dayattıkları bir sistemin parçası olarak gördüğünü ifade etmiştir. Tarımsal üretimde bulunması gereken ahlaki ilkeleri; doğayla uyumlu tarım yapmak ve kullanılan kimyasalların dozları ile bunların kullanılmasını önleyici tedbirlerin uygulanması ekseninde görmektedir. Katılımcıya göre insanlar tarım yaparak doğaya müdahale edebilirler fakat bunun ölçüsü onu tamamen yok etmemek ve verilen zararı onarıcı önlemlerin alınması olmalıdır. Katılımcı yirmi yedinci soruya verdiği cevapta, tarım etiğinde temel yaklaşımının sonuç odaklı yani teleolojik olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı tarımda kullanılan kimyasalları insanların aç gözlülüğüne bağlamıştır ve geleneksel yöntemlerle de tarım yapılmasının mümkün olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı küresel şirketlerin daha fazla para kazanmak ve dünyayı yönetmek için, insan ve çevre sağlığını göz ardı ederek, GDO ve diğer uygulamaları çıkarttıklarını ve tarımsal üretimde referans alınan küresel kuruluşların bu şirketlerin etkisinde kalarak toplumları yanıltıcı bilgiler verdiklerine inandığını söylemiştir. Tarımın bu açmazdan çıkışının politikacıların geliştireceği uygulamalar ile çiftçileri yönlendirmesiyle gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Bu kapsamda katılımcı “Yerelde ne varsa onu üret” yaklaşımını önermiştir. Önerdiği yaklaşımı, insanların yaşadıkları bölgenin ekosistemine uyum sağlamış ürünleri üretmesi ve dışarıdan farklı bir ürün almaması veya üretmemesi olarak tanımlamıştır.

Organik Tarımcı kodlu katılımcı doğayla dost bir tarım uygulamasının mümkün olduğunu, böyle bir uygulamayla tarımsal rekoltenin risk altına gireceği ve açlığın artacağı iddiasına katılmadığını, asıl sorunun üretim miktarı değil üretilen ürünlerin adil dağılmaması olduğunu söylemiştir. Katılımcı “İyi Tarım” uygulamalarını göz boyama olarak tanımlamış ve daha az ilaç kullanıldığı iddia edilmesine rağmen pratikte böyle olduğuna inanmadığını ifade etmiştir. Katılımcı; “Organik Tarım” uygulamalarının çok doğru bir amaca hizmet ettiği ve yöntem olarak olumlu gördüğünü söylerken, yönetmelikte yer alan kuralların uygulanabilirliğine inanmadığını ve uygulanmadığını düşündüğünü ifade etmiştir. Organik Tarımcı kodlu katılımcının organik tarım alanında özel sektör tecrübesinin bulunduğu ve “Organik Tarım” alanında eğitim veren bir programda akademisyen olarak çalıştığı göz önünde bulundurulduğunda bu alanda vermiş olduğu cevaplar düşündürücüdür.

Katılımcı tarımda ahlakiliğin ölçütlerini, tarımsal üretimle uğraşan insanların emeklerinin karşılıklarının alması ve küçük üreticinin korunması ekseninde ifade etmiştir. Katılımcı bitkisel ve

hayvansal üretimde ıslah uygulamalarının gerekli ve yapılması gerektiğini düşünmektedir. Ancak GDO uygulamalarının sonuçları insanları etkileyebileceği için yapılmaması gerektiğini düşünmektedir. Bu değerlendirmesi, çevre etiği yaklaşımında gösterdiği; sonuç odaklı “teleolojik” ve “insan merkezli” çevre etiği yaklaşımıyla uyumlu görülmektedir.

Katılımcı, helal tarım uygulamalarının ve helal tarım sertifikası ile tarımsal üretimin ahlakiliği arasında bir bağ görmemektedir. Helal tarım sertifikasının ticari kaygıyla alındığını ve amacının “Belirli bir kitleye satış yapabilmek için yapılan bir uygulama” olduğuna inandığını ifade etmiştir. Katılımcının çevre etiği konusunda teolojik bir yaklaşım sergilediği düşünüldüğünde, Helal tarım uygulamalarını dini gereklilikler ile ilgili görmediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Katılımcı hayvan öldürmeye karşı olmadığını, vejeteryen veya vegan olmadığını ifade etmiştir. Hayvan hakları konusunda özellikle kümes ve ahırlarda yetiştirilen hayvanlara ticari bir meta gibi bakılmaması gerektiğini, duygudaşlık kurulması gerektiğini ve maalesef bu hayvanlara işkence yapıldığını düşündüğünü ifade etmiştir.

Katılımcı ürün alırken hayvan refahını göz önünde bulundurduğunu ifade etmiştir. Ancak burada verdiği cevapta hayvanların yaşadıkları kötü muameleden değil çocuklarına doğal ürünler yedirmeyi tercih ettiği için böyle yaklaştığını söylemiştir.

Katılımcı bir reyonda aynı özelliklerde olan iki ürünü tercih ederken, mutlu bir yaşam sürdürülmüş ürün için %20 fazladan bedel ödeyeceğini ifade etmiştir. Bu oran çevreye duyarlı üretilmiş ürünler içinde %20 seviyesinde olmuştur. Ancak ürün içeriğinde insan sağlığını olumsuz etkileyecek etmenlerin bulunma ihtimali olan endüstriyel tarım ürününe karşı, bu risklerin olmayacağı ürüne %50 fazladan bedel ödeyebileceğini ifade etmiştir.

Katılımcı, hayvanlar mutsuz yaşasa da insanların mutlu olabileceğini düşünmektedir. Katılımcıya mutsuz hayvanların vücutlarında oluşan hormonların insanlar üzerinde de aynı etkileri yaratabileceği varsayımı aktarılmış, mutsuzluk veya depresyonun hayvansal ürünler yoluyla insanlara da geçebileceği bilgisi verilmiştir. Bu durumda hayvan refahı sağlanmış ürünler için vereceği %20 fazladan bedeli güncellemek isteyip istemediği sorulmuştur. Katılımcı bu rakamı %50 seviyesine güncellemiştir. Katılımcının çevre ve tarım etiği konusunda insan merkezli yaklaşması ve sonuç odaklı olan yaklaşımı bu güncellemeyle birlikte düşünüldüğünde bir uyumun olduğu ortaya çıkmaktadır. Katılımcı, her ne kadar hayvan refahına ve çevre sağlığına önem verse de, konu kendi yaşamını etkilediğinde vereceği reaksiyonun daha yüksek olduğu görülmüştür.

4. KATILIMCININ GÖRÜŞ VE TUTUMLARI DOĞRULTUSUNDA ENDÜSTRİYEL TARIM UYGULAMALARI KONUSUNDA ETİK SORGULAMA

Etik konusundaki tartışmalar, antik Yunan'dan günümüze farklı eksenlerde ve farklı görüşlerde gerçekleştirilmiştir. Antik Yunan'da *eudaimonia* ekseninde başlayan bu tartışmalarda çıkış noktası insanın mutluluğu olmuştur. Fakat insanın mutluluğunun ne olduğu ve insanı gerçekten mutlu edecek hazların nitelikleri konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Kimi filozoflar için insanın gerçek mutluluğu ölüm anında kendi geçmişini düşündüğünde vicdanı rahat ve huzurlu ise o yaşam etikdir ve gerçek mutluluk onun yaşadıklarıdır (Sokrates, Aritotheles vd.), kimi filozoflar için doğayla uyum ve bilgelik gibi uzun süreli hazlar insana mutluluk verirken (Epikuros vd), Hedonizmde olduğu gibi kimi filozoflar için kısa süreli hazlar mutluluk vermektedir (Aristippos vd.). Klasik teleoloji olarak adlandırılan bu yaklaşım günümüzde pragmatizmle birleşerek, sonuçları insanın faydasına olan ahlakidir yaklaşımını doğurmuştur. Elbette modern teleolojik yaklaşımlar insan veya toplumun faydasını gözetirken mutluluk olgusunu ihmal etmemiştir. Nitekim katılımcı da hayatın amacının mutluluk olduğu yönünde beyanda bulunmuştur. Deontolojik ve teolojik etik kuramları ise eylemlerin sonuçları yerine evrensel ahlaki ödeve uygunluk ve dine uygunluk ekseninde gelişerek etik sorgulamalarını eylemin niyeti ve çıkış noktasına yoğunlaştırmıştır. Tarım her ne kadar insanlığı

doymayı hedeflese de, günümüzde insanların beslenme ihtiyacının ötesine geçerek zevklerini de karşılama yönünde evrimleşmiştir. Endüstrileşen tarım içerisinde gelişen ve ona yön veren küresel firmalar, insanların tüketim alışkanlıklarını da yönlendirerek önce insanlara yeni zevkler sunmakta sonra bu zevkleri bir ihtiyaca dönüştürerek kendi ürünleri için pazar oluşturmaktadırlar. Bu kapsamda insanlara kısa süreli zevkler üzerinde bir mutluluk anlayışı sunulmaya çalışılmaktadır. Fakat kısa süreli zevkler doyumsuzluk üzerine kuruludur. Yani modern insan kısa süreli zevklerin sonucunda bir doyum noktasına ulaşamaz. Her zaman daha fazla para, daha güzel yemekler ve endüstrileşen tarımın kendisine sunacağı yeni türler ve lezzetler olacaktır. Endüstrileşen tarıma karşı gelişen toplumsal tepki de küresel şirketler için bir pazar haline gelmeye başlamaktadır. Endüstriyel tarım uygulamaları (Tarım ilaçları, kimyasal gübreler, GDO vd.) toplumda tepki çekmeye başlayınca bu kitleye hitap eden uygulamalar geliştirilmiştir. Bu kapsamda organik tarım uygulamaları ortaya çıkmıştır. Organik tarımda kullanılan doğal bitki koruma ürünleri, bitki besleme materyalleri, ıslah edilmiş dirençli cinsler, sertifika uygulamaları vd. küresel tarım firmaların için yeni bir gelir kaynağına dönüşmüştür. Üretilen ürünler ise toplumu doyurmaktan çok, kendi sağlığını düşünen gelir seviyesi yüksek insanlara hitap eder durumdadır. Nitekim katılımcı organik tarım alanında özel sektör ve akademik deneyimi olan bir uzman olarak bu görüşleri desteklemiştir. Mutluluğu kısa süreli zevklerde arayarak ulaşamayan insan için organik tarım da bir alternatif olmayacak gibi görülmektedir. Çünkü organik tarım, yine tarım endüstrisi içerisinde şekillendirilen bir üretim yöntemi olarak doğayla uyumlu bir yaşamı değil, belli bir zümrenin sağlığını ve para kazanmayı hedeflemektedir. Katılımcı, organik tarım konusundaki yasal düzenlemelerin uygulanmadığı konusunda görüş bildirmiştir. Bu kapsamda organik tarım, yaşanan gerçeğin sadece farklı bir sureti dönüşmektedir. Günümüzde kullanılan tarım uygulamalarının insan merkezli çevre etiği kuramına göre şekillendirildiği görülmektedir. Katılımcı da mülakatında bu görüşü desteklemiştir. Tarım dışındaki sanayi ve kentsel yaşam da insan merkezli çevre etiği yaklaşımına göre geliştirildiği için birçok çevre sorunu yaşanmakta ve bu sorunların katlanarak artacağı tahmin edilmektedir. Organik tarım da “insanın doğayla uyumlu yaşaması” gibi bir değer üzerine değil, yine insan doğanın efendisidir gibi bir anlayışla kurulmuştur. İnsan merkezli şekillenen tarımın çevre üzerine verdiği hasarlardan genetik zenginlikler GDO uygulamalarıyla payını alırken, hayvanlar da hayvan doğasına aykırı uygulamalar yoluyla payını almaktadır. Endüstriyel tarım uygulamaları sonuçları itibarıyla insanlığa; sağlığını tehdit eden birçok kirlilik etmeni (İlaç kalıntıları, sularda kirlilik, sera gazı emisyonları vs.) bırakırken, organik tarımın da bu sonuçları değiştirecek ciddi bir alternatife dönüşemediği görülmektedir.

5. SONUÇ

Çalışma kapsamında, katılımcı akademisyenin görüşleri doğrultusunda, endüstriyel tarım ve organik tarım alanında etik bir sorgulamanın yapılması hedeflenmiştir. Gerçekleştirilen görüşme ve etik sorgulamada; insanlığı doymayı hedefleyen tarımın günümüzde para kazanma hırsıyla insanlara yeni beslenme alışkanlıkları kazandıran, çevre üzerinde geri dönülmez hasarlara neden olan, hayvanları insanların istekleri doğrultusunda doğalarına uygun olmayan koşullarda yaşatan bir sömürü unsuruna dönüştüren bir araca dönüştüğü ortaya çıkmaktadır.

Bu kapsamda, günümüzde küresel şirketler tarafından şekillendirilen endüstriyel tarım ve organik tarım, ne teleolojik ne deontolojik ne de aksiyolojik etik kuramları açılarından ahlaki uygulamalar ortaya koyamamaktadır.

KAYNAKLAR

- Arat, N. (1979). 18.yy İngiliz Felsefesi'nde Etik ve Estetik Değerler Arasındaki İlgili Sorunu. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Yayınları No:2569, İstanbul.
- Aydın, İ. (2010); Etik, Pegem Akademi Yayınları, 4. Baskı, Ankara.
- Cevizci, A. (2002). Etiğe Giriş, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Karakoç, A. G. (2004). "Çevre Sorunlarına Etik Yaklaşım", Marin, Mehmet C. ve Uğur Yıldırım (Ed.), Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar, Beta Yayınları, Yayın No: 1483, İstanbul.
- Keleş, R. ve Ertan B. (2002). Çevre Hukukuna Giriş, İmge Kitapevi, Ankara.
- Nesrin Çobanoğlu, M. Nilgün Egemen "Biyoetikte Ekofeminist Yaklaşımlar, (Ecofeminist Approaches to Bioethics)" III. Ulusal Tıbbi Etik Kongresi Kongre Kitabı, Cilt 1, 2003, s. 474-482, Ankara.
- Özlem, D. (2004). Etik-Ahlak Felsefesi, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- Taş, H, Bingöl, S., CEBECİ, E. (2005), "Etik, Etik Mühendislik ve Etik Kavramının Tarihsel Gelişimi", TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Bildiriler Kitabı, 83- 86, Ankara.
- Wilkinson, D. (2002). Environment and Law, Routledge, New York.